

Koncepcja badań monitorujących wykorzystanie opisów informacji o zawodach

The concept of research monitoring
the profession descriptions usage
in labour market institutions

Słowa kluczowe: zawód, badanie, instytucje rynku pracy, informacje o zawodach.

Key words: profession, research, labour market institutions, profession descriptions.

Abstract. The article presents the concept of research monitoring the profession descriptions usage, which have been created as part of “Developing, supplementing and updating information about professions and its dissemination via modern communication tools – INFODORADCA+” project. The concept involves carrying out quantitative and qualitative research. Both public employment services and non-public labour market institutions will be covered by the research. The article presents also actions that will be undertaken in the situation of insufficient use of the descriptions.

Wstęp. Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie koncepcji badań monitorujących wykorzystanie opisów informacji o zawodach w instytucjach rynku pracy. Informacje o zawodach (IoZ), dla minimum 1000 zawodów ujętych w klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy powstają w ramach projektu „Rozwijanie, uzupełnienie i aktualizacja informacji o zawodach oraz jej upowszechnianie za pomocą nowoczesnych narzędzi komunikacji – INFODORADCA+”. Wykonawcą projektu jest konsorcjum, w skład którego wchodzi Doradca Consultants Ltd. z Gdyni, Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy z Radomia, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych z Warszawy, Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy z Warszawy oraz agencja badawcza PBS Sp. z o.o. z Sopotu. Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój, Oś priorytetowa II

Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, Działanie 2.4 Modernizacja publicznych i niepublicznych służb zatrudnienia oraz lepsze dostosowanie ich do potrzeb rynku pracy. Grupę docelową w projekcie stanowią przede wszystkim instytucje rynku pracy, w tym publiczne służby zatrudnienia (PSZ), obejmujące m.in. powiatowe oraz wojewódzkie urzędy pracy, a także niepubliczne instytucje rynku pracy (NIRP): ochotnicze hufce pracy, agencje zatrudnienia, instytucje szkoleniowe, instytucje dialogu społecznego oraz instytucje partnerstwa lokalnego. W ramach projektu INFODORADCA+ zaplanowano przeprowadzenie badań monitorujących wykorzystanie opracowanych informacji o zawodach przez ww. instytucje rynku pracy.

Podstawy teoretyczne badań. Stosowanie badań jako źródła informacji, pozwalających uzyskiwać odpowiedzi na stawiane pytania, dostarczających wniosków ukierunkowanych na rozwiązywanie problemów oraz będących podstawą budowania wiedzy w danym obszarze, jest standardem zarówno w różnych dziedzinach nauki², jak i w projektach pozanaukowych, czerpiących z ugruntowanego dorobku nauki w obszarze metodologii. Co więcej, współcześnie bez zastosowania badań empirycznych, pełne poznanie i zrozumienie wielu zjawisk, problemów czy procesów społecznych nie byłoby możliwe. W omawianym kontekście badania należy rozumieć jako zorganizowany, systematyczny i logiczny proces prowadzenia dociekań z wykorzystaniem danych empirycznych, w celu znalezienia odpowiedzi na postawione pytania (lub weryfikację hipotez)³. Proces ten realizowany jest za pośrednictwem metod badawczych, czyli zalecanych lub faktycznie stosowanych w danej nauce schematów czynności, służących do udzielenia odpowiedzi na formułowane w niej pytania⁴. Zastosowanie określonego zestawu metod badawczych powinno wynikać z pytań badawczych, jakie zostały postawione, jak również z możliwości ich zastosowania.

Podstawowy paradygmat w metodologicznych założeniach badań empirycznych w naukach społecznych obejmuje klasyczne rozróżnienie podejścia ilościowego i jakościowego, które należy traktować raczej jako komplementarne, aniżeli przeciwstawne. Rozróżnienie to wiąże się z założeniami poznawczymi (perspektywa epistemologiczna, ontologiczna, relacje między teorią a praktyką), które implikują stosowanie odmiennych strategii badawczych⁵. W badaniach ilościowych nacisk kładzie się przede wszystkim na analizowanie tego, co jest obiektywnie dane, na badaniu związków pomiędzy zmiennymi. Zmienne te podlegają pomiarowi przy wykorzystaniu zstandardyzowanych narzędzi badawczych, a uzyskane dane liczbowe analizowane są przy użyciu statystycznych procedur⁶. Badania jakościowe są z kolei ukierunkowane

² K.F. Punch, *Introduction to Social Research: Quantitative and Qualitative Approaches*, Third Edition, Sage, London 2014, s. 4.

³ Tamże, s. 5.

⁴ S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, PWN, Warszawa 1985, s. 22.

⁵ A. Bryman, *Social research methods*, 4th Edition, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 35–36.

⁶ J.W. Creswell, *Research Design. Qualitative, Quantitative, And Mixed Method Approaches*, 4th Edition, Sage, Thousand Oaks 2014, s. 32.

na odkrywanie i rozumienie znaczeń, jakie nadają rzeczywistości społecznej jej uczestnicy. W podejściu jakościowym istotne jest, jak jednostki postrzegają otaczający je świat oraz jaka jest sytuacja społeczna w całej swej złożoności. Rolą badacza jest uchwycenie perspektywy jednostki, odpowiednie jej zinterpretowanie i elastyczne podejście do zagadnień pojawiających się w procesie badawczym⁷. W uproszczeniu można powiedzieć, że w badaniach ilościowych główny nacisk kładzie się na kwantyfikację przy zbieraniu i analizowaniu danych, w jakościowych wagę przykładają się raczej do słów i ich znaczeń⁸.

Ze względu na komplementarność tych dwóch podejść, jednocześnie zastosowanie w badaniu metod ilościowych i jakościowych, jest uznawaną a wręcz pożądaną taktyką badawczą, która umożliwia całościowe ujęcie badanego zjawiska oraz uzyskanie głębszego i pełniejszego jego zrozumienia⁹. Wybór różnych metod pozwala spojrzeć nań z różnych perspektyw, uzyskać wyczerpującą i kompleksową odpowiedź na wszystkie pytania, przy uwzględnieniu ich możliwie najszerszej różnorodności. Należy przy tym mieć na uwadze, że tak jak pytania badawcze powinny być weryfikowane za pośrednictwem adekwatnych metod, tak samo uzyskane dane muszą być analizowane z uwzględnieniem postawionych założeń i typem zastosowanych metod badawczych¹⁰.

Koncepcja badań

Cel badań zaplanowanych w ramach projektu „Rozwijanie, uzupełnienie i aktualizacja informacji o zawodach oraz jej upowszechnianie za pomocą nowoczesnych narzędzi komunikacji – INFODORADCA+” wynika *stricte* z jego założeń oraz wdrożeniowego charakteru. Głównym celem badań jest bowiem monitorowanie stopnia wykorzystania przez instytucje rynku pracy informacji o 1000 zawodach przygotowanych w ramach projektu. Badania mają także na celu ustalenie rozpoznawalności materiałów oraz częstotliwości i zakresu wykorzystywania informacji o zawodach, co będzie cenne także w przypadku aktualizowania ich w przyszłości. Pośrednio poprzez badania realizowane będzie również upowszechnienie wiedzy o projekcie INFODORADCA+ i jego produktach. W tym celu respondenci będą otrzymywali list polecający z Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z prośbą o uczestnictwo w badaniach. W przypadku instytucji, w których skłonność do korzystania z informacji o zawodach będzie na niskim poziomie, bardzo ważną będzie identyfikacja przyczyn takiego stanu rzeczy. Ułatwi to jeszcze w toku realizacji projektu i w przyszłości dokonanie doboru adekwatnych form oraz metod wielokierunkowych działań

⁷ Tamże.

⁸ A. Bryman, dz. cyt., s. 35–36.

⁹ M. Hammersley, *Deconstructing the qualitative-quantitative divide*, [w:] *Mixing Methods: Qualitative and Quantitative Research*, red. J. Brannen, Avebury, Aldershot 1992. *Handbook of mixed methods in social and behavioural research*, red. A. Tashakhori, C. Teddlie, Sage, Thousand Oaks 2003.

¹⁰ J. Brannen, *Mixing Methods: The Entry of Qualitative and Quantitative Approaches into the Research Process*, „J. Social Research Methodology” 2005, 8(3), s. 173–184.

promocyjnych w celu zwiększenia zainteresowania wykorzystaniem istniejących opisów informacji o zawodach lub tworzeniem nowych, po zakończeniu projektu, zgodnie z przyjętym w projekcie INFODORADCA+ modelem i metodologią.

Z celem badań bezpośrednio wiąże się **problem badawczy**, ogólnie definiowany jako bodziec intelektualny wywołujący reakcję w postaci badań naukowych¹¹, a bardziej operacyjnie jako pytanie/zespół pytań, na które badanie ma dostarczyć odpowiedź¹². Główny problem zaplanowanych badań zawiera się w pytaniu: Jaki jest poziom wykorzystania przez instytucje rynku pracy informacji o zawodach (IoZ) wypracowanych w ramach projektu? Kluczowe zagadnienia składające się na główny problem badawczy oraz dokładniej określające obszar badań, oscylują wokół następujących pytań szczegółowych (problematyka badawcza):

- 1) Ile instytucji rynku pracy korzysta z IoZ?
- 2) Jaka jest rozpoznawalność IoZ w środowisku instytucji rynku pracy?
- 3) Jak często instytucje korzystają z IoZ?
- 4) Z jakich, innych niż IoZ, materiałów korzystają instytucje?
- 5) Kto w instytucjach korzysta z opisów IoZ?
- 6) W jaki sposób wykorzystywane są IoZ?
- 7) Jaka jest przydatność poszczególnych elementów IoZ dla instytucji oraz jej klientów?
- 8) Jak instytucje postrzegają nową formułę opisu zawodów funkcjonujących na rynku pracy?
- 9) Jak często powinny być aktualizowane opisy IoZ?
- 10) Jakie są powody niskiego zainteresowania korzystaniem z IoZ zmieszczonych w bazie danych na portalu PSZ?
- 11) Czy są w instytucjach osoby zainteresowane odbyciem szkolenia w zakresie projektowania opisów IoZ funkcjonujących na rynku pracy?

W celu uzyskania odpowiedzi na postawione pytania badawcze zaplanowano wykorzystanie metod ilościowych i jakościowych. Zgodnie z założeniami metodologicznymi przedstawionymi na początku niniejszego opracowania, przyjęcie takiej strategii badawczej pozwoli na przyjrzenie się badanej problematyce pod kątem kwantytatywnym (odpowiedź na pytanie „ile?”), jak również pogłębienie (odpowiedzi na pytania „dlaczego?”, „w jaki sposób?”).

W badaniach ilościowych zaplanowano zastosowanie metody sondażowej, polegającej na zbieraniu danych na poziomie jednostkowym (w ramach określonej zbiorowości), będących podstawą do uzyskania danych zagregowanych. Zastosowanie metody sondażowej pozwala uzyskać informacje na temat opinii, wiedzy, preferencji, postaw czy zachowań członków określonej zbiorowości, dotyczących różnych zjawisk. Może być więc stosowana w badaniach prowadzonych dla celów opisowych,

¹¹ Ch. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, tłum. E. Hornowska, Zysk i Sk-a, Poznań 2001, s. 67.

¹² S. Nowak, *Metodologia badań socjologicznych*, PWN, Warszawa 1970, s. 214.

wyjaśniających czy eksploracyjnych¹³. W ramach metody sondażowej można wyróżnić kilka technik badawczych, które szczegółowo określają sposób zbierania informacji. W tym przypadku główną techniką badawczą będzie technika CAWI (ang. Computer Assisted Web Interview), polegająca na przeprowadzaniu ankiety internetowej, nadzorowanej przez system komputerowy. Pytania ankietowe pobierane są ze strony internetowej organizatora badania i za pośrednictwem sieci przekazywane do dowolnego punktu, w którym znajduje się respondent z komputerem podłączonym do Internetu. Zastosowanie techniki CAWI umożliwia sprawną realizację badań wśród osób, do których bezpośredni dostęp może być utrudniony ze względu na ograniczenia czasowe, zajmowane stanowiska czy rozproszenie przestrzenne. Respondenci mają możliwość wypełnienia ankiety w dogodnym dla siebie miejscu i czasie, a organizator badania jest w stanie kontrolować poziom wypełnienia ankiet i w razie potrzeby ponownie przesłać zaproszenie do udziału w badaniu. W przypadku trudności z dotarciem do niektórych respondentów lub uzyskaniem odpowiedzi, w drugiej edycji badania rozważone zostanie uzupełniające zastosowanie technik alternatywnych: CATI (ang. Computer Assisted Telephone Interviews – wywiad telefoniczny wspomagany komputerowo), CAPI (ang. Computer Assisted Personal Interview – wywiad osobisty wspomagany komputerowo), PAPI (ang. Paper and Pencil Interview – zbieranie danych za pomocą kwestionariusza w formie papierowej)¹⁴.

W ramach badań jakościowych zaplanowano przeprowadzenie Indywidualnych Wywiadów Pogłębionych (IDI – z ang. In Depth Interviews, tzw. wywiady swobodne), polegających na rozmowie moderatora (osoba prowadząca wywiad) z respondentem. Istotą wywiadu swobodnego jest dotarcie do precyzyjnych informacji, poszerzenie wiedzy związanej z tematem badania. W trakcie wywiadu indywidualnego podejmowane są pytania badawcze o charakterze eksploracyjnym, próby wyjaśniania/zrozumienia zjawisk, motywacji, postaw, zachowań. Wywiad tego rodzaju charakteryzuje się niskim stopniem standaryzacji – moderator dysponuje listą zagadnień/pytań, jednak ich forma i kolejność wyznaczana jest przez tok rozmowy. Wywiad tego rodzaju jest elastyczny, etapowy i ewolucyjny – powinien stwarzać możliwość wychwytywania nowych, niestandardowych, niszowych wątków, które zwykle wymykają się w badaniach prowadzonych w oparciu o metody standaryzowane. Wywiad pogłębiony umożliwia dotarcie do indywidualnych doświadczeń respondentów, dokładne i szczegółowe omówienie zagadnień związanych z tematem badania, bez wpływu osób trzecich, co daje respondentowi komfort wypowiedzenia własnych poglądów, nawet tych kontrowersyjnych.

Głównym narzędziem wykorzystanym w badaniu ilościowym będzie ankieta w formie online¹⁵. Zgodnie z założeniami, zostanie ona opracowana w dwóch wersjach (osobna dla PSZ, osobna dla NIRP), różniących się ze względu na specyfikę obu

¹³ E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, tłum. W. Betkiewicz in., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 268.

¹⁴ Więcej na temat technik badawczych: E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, tłum. W. Betkiewicz i in., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.

¹⁵ R. Czaja, J. Blair, *Designing surveys. A Guide to Decisions and Procedures*, 2nd Edition, Pine Forge Press, Thousand Oaks 2005, s. 33–58.

rodzajów badanych podmiotów. Ankieta po pierwszym etapie może ulec nieznacznym zmianom w wyniku wniosków po pilotażu. Dodatkowo, w przypadku zastosowania technik alternatywnych, zostaną wprowadzone analogiczne zmiany w narzędziach do badań CATI, CAPI i PAPI. Narzędziem wykorzystywanym w badaniu jakościowym będzie scenariusz wywiadu pogłębionego¹⁶.

Badania ilościowe w ramach projektu podzielono na dwa cykle. Pierwszy cykl będzie miał charakter badania pilotażowego i rozpocznie się w ostatnim kwartale 2018 roku, po zatwierdzeniu przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej 250 informacji o zawodach. Badanie będzie miało charakter ewaluacji on-going¹⁷ – towarzyszyć będzie równoległe odbywającym się aktywnościom w projekcie, m.in. tworzeniu kolejnych IoZ. Pierwszy etap pozwoli na weryfikację metodologii oraz narzędzi badawczych przed badaniem docelowym. Drugi etap to badanie właściwe, które zostanie przeprowadzone w pierwszej połowie 2019 roku, w końcowej fazie realizacji projektu INFODORADCA+. Z kolei realizację badań jakościowych zaplanowano na początek 2019 roku.

W badaniu, zgodnie z założeniami, wezmą udział wszystkie instytucje reprezentujące publiczne służby zatrudnienia (PSZ): urzędy wojewódzkie, wojewódzkie i powiatowe urzędy pracy (operatorem stanowić będzie baza danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej). Dodatkową grupę badaną będzie stanowiło minimum 2000 niepublicznych instytucji rynku pracy (NIRP), w tym co najmniej 272 instytucje z województwa mazowieckiego. W ramach NIRP w badaniu weźmie udział minimum 50 instytucji dialogu społecznego i minimum 50 instytucji partnerstwa lokalnego (operatorem będzie baza Centrum Partnerstwa Społecznego „Dialog”), około 1200 instytucji szkoleniowych (według danych z Rejestru Instytucji Szkoleniowych), około 700 agencji zatrudnienia (według rejestru agencji zatrudnienia – KRAZ) oraz Wojewódzkie Komendy Ochotniczych Hufców Pracy. Badaniem pilotażowym zostanie objęta około 5-procentowa próba celowa¹⁸, wyłoniona z zakresu wymienionych wyżej instytucji – proporcjonalnie do rodzaju instytucji. W ramach badania jakościowego przeprowadzone zostaną 44 wywiady pogłębione. Realizację badania zaplanowano w 4 województwach – zarówno w miastach wojewódzkich, jak i w mniejszych miejscowościach.

Respondentami będą przedstawiciele badanych instytucji. Osoby decyzyjne zostaną poproszone o oddelegowanie do udziału w badaniu pracowników pełniących funkcje kierownicze (dyrektor, kierownik) lub pracowników merytorycznych zajmujących się badaną problematyką (np. specjaliści, doradcy zawodowi, doradcy klienta).

¹⁶ M. Hammersley, P. Atkinson, *Metody badań terenowych*, Wydawnictwo Zysk i Sk-a, Poznań 2000.

¹⁷ K. Olejniczak, *Wprowadzenie do zagadnień ewaluacji*, [w:] *Teoria i praktyka ewaluacji interwencji publicznych. Podręcznik akademicki*, red. K. Olejniczak, M. Kozak, B. Ledzion, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s.27. Por. R. Stockman, *An introduction to evaluation*, [w:] *A Practitioner Handbook on Evaluation*, red. R. Stockman, Edward Elgar Publishing Limited, Northampton 2011, s. 13–61.

¹⁸ G.T. Henry, *Practical sampling*, Sage, Newbury Park 1990, s. 17–32.

Bibliografia

1. Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, tłum. W. Betkiewicz i in., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
2. Brannen J., *Mixing Methods: The Entry of Qualitative and Quantitative Approaches into the Research Process*, "J. Social Research Methodology" 2005, 8(3).
3. Bryman A., *Social research methods*, 4th Edition, Oxford University Press, Oxford 2012.
4. Creswell J.W., *Research Design. Qualitative, Quantitative, And Mixed Method Approaches*, 4th Edition, Sage, Thousand Oaks 2014.
5. Czaja R., Blair J., *Designing surveys. A Guide to Decisions and Procedures*, 2nd Edition, Pine Forge Press, Thousand Oaks 2005.
6. Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D., *Metody badawcze w naukach społecznych*, tłum. Hornowska E., Zysk i Sk-a, Poznań 2001.
7. Hammersley M., *Deconstructing the qualitative-quantitative divide*, [w:] *Mixing Methods*, red. J. Brannen, Avebury, Aldershot 1992.
8. Hammersley M., Atkynson P., *Metody badań terenowych*, Wydawnictwo Zysk i Sk-a, Poznań 2000.
9. *Handbook of mixed methods in social and behavioural research*, red. A. Tashakhori, C. Teddlie, Sage, Thousand Oaks 2003.
10. Henry G.T., *Practical Sampling*, Sage, Newbury Park 1990.
11. Nowak S., *Metodologia badań socjologicznych*, PWN, Warszawa 1970.
12. Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, PWN, Warszawa 1985.
13. Olejniczak K., *Wprowadzenie do zagadnień ewaluacji*, [w:] *Teoria i praktyka ewaluacji interwencji publicznych. Podręcznik akademicki*, red. K. Olejniczak, M. Kozak, B. Lezdion, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
14. Punch K.F., *Introduction to Social Research: Quantitative and Qualitative Approaches*, Third Edition, Sage, London 2014.
15. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (tj. Dz.U. z 2018 r., poz. 227).
16. Stockman R., *An introduction to evaluation*, [w:] *A Practitioner Handbook on Evaluation*, red. R. Stockman, Edward Elgar Publishing Limited, Northampton 2011.

mgr Marta JANKOWSKA
dr Małgorzata DROZD-GARBACEWICZ
mgr Wacław GALEWSKI
PBS Sp. z o.o., Sopot